

SZEGŐ JÁNOS

TÉLIFAGYI NYÁRON - GYEREKSZEMTELENSÉG

1986. január 28. – felrobban a Challenger. Pontosan emlékszem. Arra, hogy január 28., arra egyáltalán nem. De arra, hogy az emelkedés után darabokra robban, arra tisztán emlékszem. És a döbbenetre, hogy ezt mi élőben láthatjuk. A Vigadó téren voltam az egyik óvodástársamnál. Sütött a téli nap, de ezt lehet, hogy csak hozzáképelem. A képzelet kiegészíti az emlékezetet, elképzeljük az emlékeinket. Például emlékképemben a Challenger hamarabb robbant fel, rögtön a felszállás után. Az a hetvenhárom másodperc egyszerűen kiesett az emlékemből. Három, kettő, egy, start, robbanás. Valahogy így élt bennem az emlék. Mint egy állókép. Holott az a hetvenhárom másodperc bizony igencsak hosszú idő. Elmondhatatlanul hosszú idő. Közben pedig, hála a modern technológiának, minden századmásodperc külön egységként rekonstruálható. A hatvanadik másodperc után, Michael J. Smith másodpilóta, vietnami veterán a következőket mondja: „Az anyját, hogy megy! Woooohoooo!” Ezek voltak az utolsó szavai. Majdnem napra pontosan egy évvel később, 1987. január 11-én, este fél kilenckor, az Esze Tamás Iskola megállóhelynél összeütközött két fogaskerekű. A két járművezető a helyszínen életét veszítette. Este a híradót a fürdés után nézem. Látom a képeket, ekkor jegyzem meg azt a szót, hogy katasztrófa. Utána évekig félek a fogaskerekűn, de közben ezért is vonz persze. Amikor pár hónapig a fogas közelében laktam, gyakran sétáltam a sínek mellett. Mintha az emlékem elé akartam volna kerülni. A '88-as szöuli olimpiából egy kék medence maradt meg. Hogy mindennek mi köze a rendszerváltáshoz? Alighanem semmi. A gyerekszemhez van köze. Ugyanis, amilyen élesen emlékszem erre a hetvenhárom másodpercre, még ha tíz másodpercnnyire zsugorodott is össze a tudatomban, annyira vannak tompa emlékeim a rendszerváltásról. Foltszerű képek, impressziók, homályos pontok.

A gyerekszem egyszerre látja önmagában a dolgokat, és egyszerre költ hozzájuk külön mitológiát. Kiskoromban az alsógödi vasúti megállóhely végső pontját úgy hívtam, hogy a világvége. Ahol véget ért a peron, a Mikszáth utca és a Pöltenberg Ernő utca sarkánál, ott véget ért a világ is. Azon a ponton nem biciklizhettem sohasem túl. Most, amikor rekonstruálni próbálom a gyerekszememet (felnőttszemmel nézem a gyerekszemem), abba a módszertani dilemmába esem, hogy nézzek-e utána az emlékeknek, azaz igazoljam vagy akár cáfoljam képzeltem, szubjektív emlékeimet; avagy hagyjam meg ezt az emlékhalmot a maga eredendő, rendeltetészerűen rendetlen rendszerében. Az utóbbi mellett döntöttem. Emlékeim, melyek szükségszerűen képzeltek is, szanaszét hevernek. Ahogyan szanaszét hever minden emlék rögtön azután, hogy emlékké lett, és arra vár, hogy egyszer csak egy hívószó, egy mágneses pillanat, egy illat, egy

hangfoszlány vagy akármi más összerántsa, feltámassza, újraformálja. Az emlékek mindig létező nemlétek. És mindig más és más alakzatba rendeződnek.

Rendszerezni pedig annyiféleképpen lehet. Kronológiai sorrend, fontossági sorrend. Jó emlékek, rossz emlékek. Privát emlékek, utcai emlékek. Mediatizált emlékek, történelmi emlékek. Éles emlékek, homályos emlékek. Felejtésemlékek. És ezek egymásba folyásai. Gyerekkorom egyik legrosszabb emléke, hogy a balatonszéplaki MÚOSZ-üdülőben a Twin Peaks törpéjével álmodom. Álmomban a gonosz törpe közelít felém, és egyenesen rám néz. Tekintete szinte öl. Verejtékes ébredés után hajnali ötkor édesanyámmal kimentünk a mólóra. Ott láttam életem legszebb napfelkeltéjét. Narancsos volt a nap. Tehát a rossz emlékből következik a szép emlék. Illetve agyam rögtön utána ebbe a formába rendezte ezt a két impulzust. Kádár halálára például úgy emlékszem, hogy nincsen hova kötnöm azt. Nem következik az emlékképből semmi. A Nyugati – akkor még Marx – téren külön buszok mennek a temetőbe. Megtört emberek szállnak fel a járatokra. Szürke minden. Szürke a nap, szürkék az emberek, még a buszok is szürkéknek tűnnek, pedig azok kékek voltak, arra emlékszem. És még járt a 12-es busz. Amúgy a 12-es busz egészen tavalyig járt, ma pedig 212-es néven létezik, de az a 12-es körforgalomban a Nagykörutat és az Alkotás utcát kötötte össze. És noha nem volt, mert nem lehetett végállomása, lévén körforgalom, mégiscsak volt végállomása a Karolina útnál. Ezt akkor nem érttem. Azóta meg nem is jártam arra. Ez a kis emlékfutam, melyben nem is az emlékek, hanem az emlékkeresés után futok, szólhatna akár a város felszedett-otthagyt sínjeiről is. Hiszen ezek a sínek pontos metaforái annak az emlékezés-helyzetnek, amikor az emlék van ugyan, de nem vezet sehová.

Kádár halála azonban valahova mégiscsak vezet. Ez a halál egy szubjektív ívre (szubjektív) fűződik fel ugyanis. A televízió már a rendszerváltáskor is élen járt a halálközvetítésben. Olykor élőben adta. Például a Ceaușescu-házaspár kivégzését. Ennek az emléke pedig valamiképpen felidézi a Marx téri aluljárót (hiszen akkor még nem volt Nyugati tér, így emlékemben csakis Marx tér lehet), ahol ruha- és ételgyűjtés folyt erdélyiek számára. Abban az aluljáróban ritkán érezni a melegséget, a melengető emberséget. A vörös neoncsövek számomra az idő megállását, az úgynevezett késő Kádárkört idézik ma is. Erre rakódott rá az elmúlt húsz év és a szolidaritást teljesen lenullázó kapitalizmus egyik, ha nem a legnagyobb botránya: a hajléktalanok, a mindenkori megalázottak és megszorítottak tömeges megjelenése. Mindenesetre akkor még ezelőtt voltunk, talán olyanok is adtak egy-egy löncskonzervet, akik azóta oda kerültek. Valami olyasmit éreztem akkor, amit Nádas Péter ír le az *Emlékiratok könyvében*. Hogy a tömegnek létezik egy olyan pozitív egyesülése, amikor tényleg több lesz egy tömeg, mint egyének gyülekezete. Ráépül önmaga jelenléte. Testek története. Mert akkor ott nemcsak a romániai magyarok, hanem a romániai románok iránt is volt szolidaritás. Volt? Vagy csak így akarok emlékezni? De a Nagy Imre-újrateremtésre nem emlékszem. A szovjet kimenetel annyi, hogy egy teherautó-konvoj végigmegy a Körúton. Létezik olyan, hogy rossz emlékező voltam? Másnak ezekről is vannak emlékei. Én mit csináltam akkor? Ettem a télifagyit nyáron. És nem tudtam, hogy emlékezni kellene majd. Így marad a télifagyis emléke, és a tejbolté, ahol a fagyit vettük, és ami már régen nincs.

Hogyha rendszerezem az emlékeimet, azzal valahogy lekötöm, korlátozom is őket. Megszűnik a következtelen, univerzális szabadságuk. Úgy

emlékszem, hogy az MDF-piacon ingyen adták a kisteher platójáról. Ez vajon igaz? Akkor a kisteher platója sokkal jobban érdekelt. Az első McDonald'sra pontosan emlékszem. Főleg a sorra, ami előtte kígyózott. De a haláloknál tartottam. Azok valahogy megragadtak bennem. Déri Jancsi halála, haláltusája, bár ez elsősorban családi emlék, így arra emlékszem, hogy édesapám nagyon szomorú volt, mikor megtudta. De emlékszem arra a híradóra is, amelyben Csengey Dénes halálát jelentették be. A *Szomszédok* házmesterének, Böhm bácsinak a halálára is emlékszem. Most, amikor újra leadták azt a sorozatot, amely a magyar modernitás, a kádári modernizáció és polgárosítás, valamint a kádárizmusból az új rendszerbe való átlépés, át-nem-lépés történetét a legautentikusabban beszéli el (akár volt ilyen célja, akár nem), bebizonyosodott, hogy tényleg úgy halt meg Böhm bácsi. Ebben a halálban pedig az (volt) a radikális, hogy nemcsak a figura halt meg, hanem a színész, Máriáss József is, aki valami egészen lélekiemelő konoksággal, halálos betegen forgatott hónapokon át, és halála napján szegedi halálos ágyán az egész országtól köszönhetett el. Akkor az egész ország ezt nézte, így az egész országtól köszönt el. Ami ebben a tényleg megható történetben ironikus, az a diderot-i színészparadoxon, hogy Máriáss József mint Böhm bácsi, mint közös Böhm halt meg. Mindenesetre ez a nyilvános saját halál fényévekkkel előzte meg a *realityt*. És akkor még a Walt Disney-történetről nem is beszéltem, de generációnk arról annyit beszél, lévén ez a legfőbb azonosságteremtő momentum, hogy ezúttal nem is hozom szóba. Annak a vasárnapnak a kivételességét több dolog együttes jelenléte tette ki.

Millió emlék alszik mindnyájunk tudatában. Vagy lelkében, ha van olyan. E sorok írója szerint van. Egy emlékalakzat például ezen a mostani nyáron lett látható a számomra is. Volt régen egy Favorit expresszvonat, amely Fonyód és Lipcse között szállította az utasokat. Kiskoromban már az a szóalak, hogy Leipzig, olyan egzotikus volt, hogy azt szó szerint ki se lehet mondani. Ennek ortográfiai párja az ä, és még inkább a ß. Bécsben a Straße evidensen strabbe ejtésű volt, és azt, hogy a szüleim ezt strasszénak ejtették, nem tudtam máshogy értelmezni, mint hogy ők beavatottak. Talán akkor ért véget a gyerekkorom, amikor megtanultam ejteni a ß-t. De Fonyódnál és Lipcsénél tartottam. Ezt a Favoritot mindennap egyszer lehetett látni. Egyszer jött, egyszer ment. Vagy fordítva. Balatonszéplakon rendszeres program volt, hogy este kísértáltunk a vasúthoz, hogy megcsodálhassam, hogyan robog el a szerelvény. Természetesen nem állt meg sehol Fonyód és Siófok között. Kiskoromban olyan helyeken voltam sok időt (Széplak, Alsógöd), ahol a gyorsvonatok megállás nélkül haladnak át. Expresszvonattal átrobogni egy megálló nagy kalandot jelentett a számomra, és boldog voltam, amikor nem néztem ezt a vonatot, hanem rajta ültem. De ez így nem igaz, hiszen akkor is boldog voltam, amikor csak integettem a gyorsnak. És máshogy voltam boldog, amikor a kupéból néztem a szempillantás alatt eltűnő peronra. Az is igaz, hogy mindig fürkésztem, hátha valaki engem és a szerelvényünket is nézi a peronról. És ugyanennek a Favorit expressznek nemcsak Széplakon, hanem a már említett Alsógödön is integethettem, hiszen Szob felé ment ki az országból, hogy Lipcsébe vigye az endekásokat. Egy szerelvénynek soha nem integethettem egyszerre egy napon. Mégis összekapcsolódott ez a két állomás, s ez a két szerelvény. Menthetlenül. Valahogy így csatlakoznak-kombinálódnak az emlékeim is. A megállókon átrobog, az állomásoknál pedig megáll. De hogy merrefelé és hová száll át – az nyílt titok. Ha úgy vesszük, mindnyájan *vasútnál lakunk*.